

УДК 364.4-057.36

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-42-46>

НАТАЛІЯ ФРАНКО

<https://orcid.org/0000-0002-1145-7220>

franko.nataliia@ill.kpi.ua

викладач кафедри філософії ФСП

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря

Сікорського»

Берестейський проспект, 37, Київ

ВІОЛІТА АКІМЕНКО

violettaakimenko2@gmail.com

студентка

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХНІМИ СІМ'ЯМИ

У статті досліджено проблеми, які виникають у сім'ях військовослужбовців, описано важливу роль соціальних працівників у наданні підтримки, а також проаналізовано різноманітні програми та втручання, доступні для допомоги сім'ям військовослужбовців у ефективному подоланні викликів сьогодення.

Ключові слова: труднощі, соціальні працівники, надання підтримки, військовослужбовці, сім'ї військовослужбовців.

NATALIYA FRANKO

Lecturer at the Department of Philosophy of FSP

National Technical University of Ukraine

«Kyiv Ihor Sikorskyi Polytechnic Institute»

Prospect Beresteiskyi, 37, Kyiv

VIOLETA AKIMENKO

Student of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State

Pedagogical University

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia

CURRENT DIRECTIONS OF SOCIAL WORK WITH MILITARY PERSONNEL AND THEIR FAMILIES

Social workers play a critical role in providing support and guidance to military families during deployment. They offer counseling services to help family members cope with the emotional challenges of separation and uncertainty.

By creating a safe space for families to express their fears and concerns, social workers can facilitate the healing process and strengthen family bonds. In addition, social workers play an important role in bridging the communication gap between deployed personnel and their families by ensuring that important messages and updates are effectively communicated. In addition, social workers connect military families with resources and support networks to help them navigate the challenges of deployment. Whether it's access to mental health services, financial aid programs, or educational resources for children, social workers advocate for the well-being of military families. In addition to the support provided by social workers, there are various programs and activities specifically designed to meet the needs of military families. Family therapy sessions are conducted to eliminate communication disorders and improve family relationships. These activities create a safe environment for family members to express their thoughts and feelings, ultimately fostering better understanding and cohesion.

Key words: difficulties, overcoming difficulties, providing support, servicemen, families of servicemen.

Актуальність теми пов'язана з воєнними діями на території України, через які велика кількість військовослужбовців та їхніх сімей мають проблеми. Для майже усіх членів сімей учасників бойових дій тією чи іншою мірою властиві зміни у фізичному та психічному стані, що впливає на їхнє самопочуття і здатність долати стресові ситуації. Події, які відбуваються на території нашої країни, потребують вдосконалення системи соціальної допомоги та соціального захисту населення.

В Україні наразі присутня кризова ситуація, пов'язана з тим, що:

- значна частина населення втратила можливості щодо реалізації майбутніх перспектив;
- відчувається дефіцит соціального середовища для соціалізації особистості;
- відбувається зміна життя та життєвих звичок через ситуацію в країні.

Вище перелічені проблеми не можуть бути розв'язані без системного втручання соціальних працівників, професійна діяльність яких спрямована на допомогу людям у складних життєвих обставинах. Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців – це різновид професійної діяльності, спрямований на створення сприятливих умов функціонування сім'ї, соціалізації та всебічного розвитку її членів, задоволення їх соціокультурних потреб, налагодження або відновлення соціально прийнятних способів життєдіяльності. Необхідною умовою конструктивної соціалізації особистості

є наявність соціального середовища, різні сфери якого формують відповідні очікування і стандарти соціальної поведінки [9, с. 164].

Мета статті: визначити актуальні напрями соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями.

Результати аналізу наукових джерел свідчать, що значну увагу науковців привертають питання соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями. Проблеми соціального захисту військовослужбовців та соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями висвітлювали такі автори, як: А. Фурман, І. Мигович, А. Ярошенко, В. Поліщук, В. Клос, У. Гордієнко, В. Кравченко, О. Морщакова, О. Бойко, Т. Назарчук та ін.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що учасники бойових дій та члени їхніх сімей потребують належної уваги до себе з боку держави та надання їм педагогічної, психологічної, соціальної допомоги. Військовослужбовці та члени їхніх сімей, що вчасно не розв'язали психологічні проблеми, зазвичай мають проблеми, пов'язані з руйнуванням міжособистісних стосунків. Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я військовослужбовців. У таких людей втрачається інтерес до суспільного життя, знижується їхня активність під час вирішення життєво важливих проблем [8, с. 144].

Зазначені особливості виявляються в порушенні здатності учасників бойових дій проявляти себе в складних соціальних узаємодіях, в яких відбувається самореалізація особистості. Також відзначається зниження здатності таких людей до співпереживання й відчуття душевної близькості з іншими людьми [7, с. 153].

Однією з основних проблем, з якою стикаються сім'ї військовослужбовців, є значний стрес і тривожність, пов'язані з воєнними діями. Невпевненість у безпеці їхніх близьких у зоні бойових дій у поєднанні з тривалими періодами розлуки може негативно вплинути на психічне благополуччя членів родини. Подружжя часто самостійно бере на себе відповідальність за ведення домашнього господарства та догляду за дітьми, що призводить до почуття ізоляції та пригнічення. Крім того, діти військовослужбовців можуть відчувати емоційний стрес і змінювати поведінку у відповідь на відсутність батька. Дослідження показали, що діти в сім'ях військових мають ризик розвитку тривожних розладів і депресії. Для дитини характерні дві потреби: потреба в задоволенні та потреба в безпеці. Потреба в задоволенні охоплює всі основні біологічні потреби, але не є основною у формуванні особистості. Головною для розвитку дитини є потреба в безпеці: потреба бути любимим, бажаним і захищеним від небезпеки або від ворожого світу. Задоволення цієї потреби повністю залежить від батьків, бо їхнє тепло і любов до дитини є запорукою формування здорової особистості [6, с.131].

Фінансові труднощі є ще однією поширеною проблемою, з якою стикаються сім'ї військових під час воєнних дій. Зменшення доходу через відсутність одного з подружжя може стати проблемою для покриття щоденних витрат і підтримки рівня життя сім'ї. У деяких випадках сім'ям військових може бути важко зводити кінці з кінцями, особливо якщо військовослужбовець був основним годувальником. Цей фінансовий тягар може посилити стрес і занепокоєння в сім'ї, впливаючи на їхній загальний добробут [1].

Соціальні працівники відіграють вирішальну роль у наданні підтримки та захисту сім'ям військовослужбовців. Вони пропонують консультаційні послуги, щоб допомогти членам родини впоратися з психологічними та соціальними проблемами. Створюючи безпечний простір, забезпечуючи ефективну взаємодію між військовослужбовцями та їхніми родинами, соціальні працівники можуть полегшити процес одужання та зміцнити сімейні взаємостосунки [4]. Тому, необхідна ефективна система заходів, що сприятиме гармонізації особистості, розширенню її здатності до встановлення конструктивних стосунків з оточуючими [10, с.163]. Пропонуючи комплексну соціально-психологічну підтримку, соціальні працівники допомагають сім'ям розвивати стійкість й ефективно справлятися з унікальними стресовими факторами, з якими вони стикаються [5].

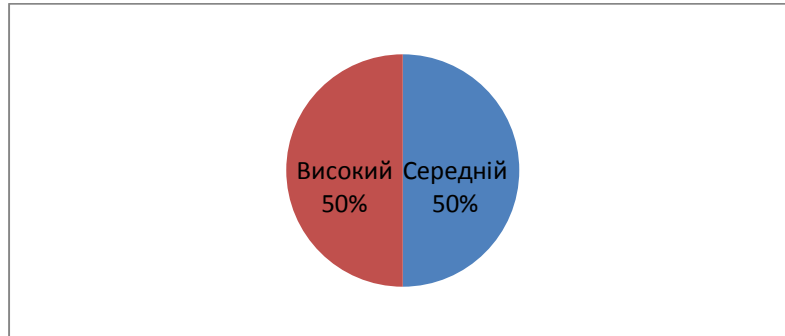
Соціальна допомога здійснюється через надання інформаційних, психологічних, корекційних послуг. При цьому визнано домінуючим принципом інтеграцію індивідуального підходу з комплексною допомогою особистості. Застосування різних методик є запорукою ефективності соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями.

В арсеналі соціального працівника є різноманітні методики і технології. Найпоширенішими й найефективнішими можуть бути: індивідуальне консультування, методи релаксації, технології особистісного розвитку, сеанси сімейної терапії. Крім того, доступні послуги фінансового консультування, щоб допомогти сім'ям військових керувати бюджетом і фінансовим плануванням в умовах воєнного стану. Пропонуючи практичні поради та стратегії для фінансової стабільності, ці послуги полегшують тягар фінансових труднощів і дають сім'ям можливість приймати обґрунтовані рішення. Крім того, групи взаємопідтримки для подружжя та дітей військовослужбовців забезпечують платформу для обміну досвідом, налагодження зв'язків і вивчення стратегій

подолання перешкод. Почуття спільності та солідарності відіграє особливо важливу роль у підтримці психічного та емоційного благополуччя сімей військових [6].

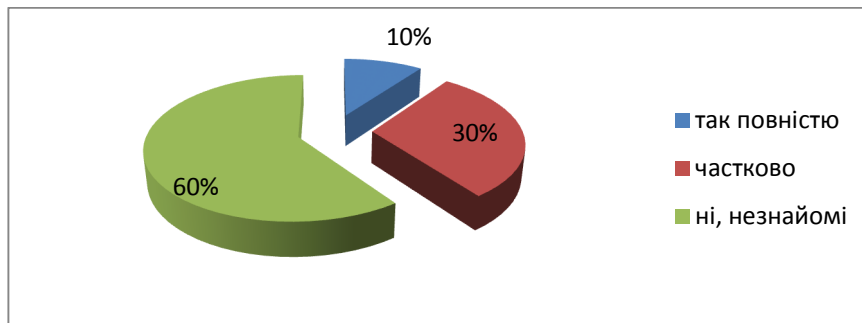
З метою вивчення особливостей соціальної підтримки сімей військовослужбовців нами було проведено дослідження у соціальних мережах, під час якого використовувались стандартизовані методики «Шкала прояву тривожності Тейлора», «Тест на оцінку стресостійкості», а також авторська анкета. У дослідженні взяли участь 48 респондентів, серед яких: 20 – батьки військовослужбовців, 28 опитаних – діти військовослужбовців.

Відповідаючи на питання анкети «Як ви оцінюєте рівень підтримки від соціальних служб для родин військовослужбовців?», 50% дітей і батьків військовослужбовців відповіли «високий», 50% – «середній» (рис. 1).

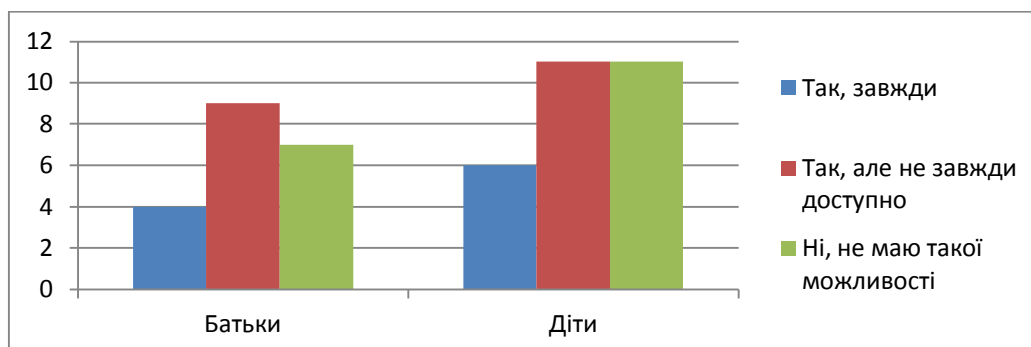
Рис. 1. Відповіді респондентів на питання «Як ви оцінюєте рівень підтримки від соціальних служб для родин військовослужбовців?»

На питання «Чи відомі вам процедури для отримання підтримки та допомоги в разі потреби?» 10% батьків відповіли, що повністю ознайомлені з такими процедурами; 30% батьків – знають процедури частково; більшість батьків (60%) визнали, що не знають процедур або з ними не ознайомлені (рис. 2). Отже, є необхідність покращення системи інформування батьків про процедури отримання підтримки та допомоги в разі потреби. Це може сприяти забезпеченню більшої ефективності та доступності допомоги для сімей військовослужбовців.

Рис. 2. Відповіді респондентів на питання анкети «Чи відомі вам процедури для отримання підтримки та допомоги в разі потреби?»

На питання «Чи маєте ви можливість звертатися за психологічною підтримкою у випадку потреби?» 15% батьків відповіли, що завжди мають можливість звертатися за психологічною підтримкою; 45% батьків повідомили, що така можливість існує, але вона не завжди доступна; 40% батьків визнали, що не мають можливості звертатися за психологічною підтримкою (рис. 3).

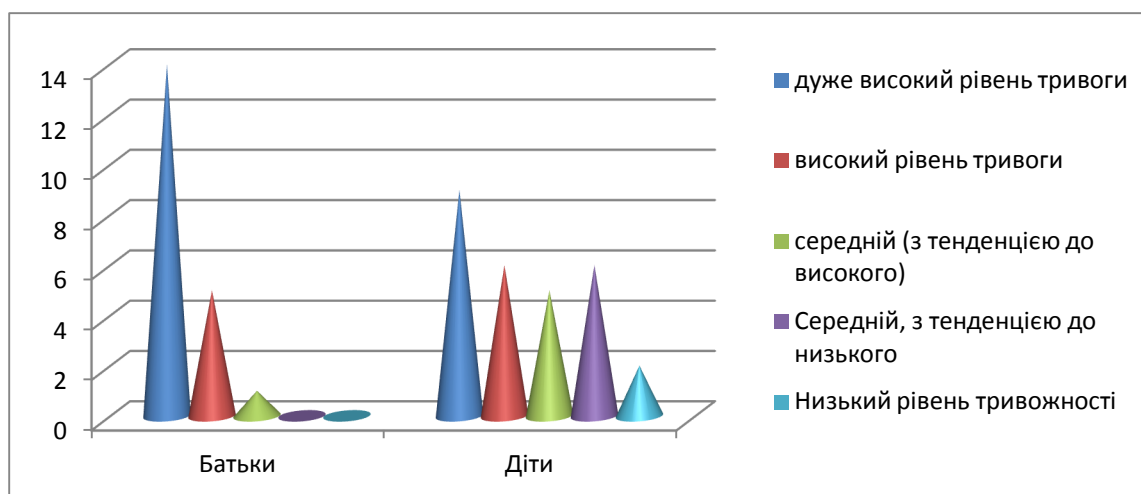
Рис. 3. Відповіді респондентів на питання анкети «Чи маєте ви можливість звертатися за психологічною підтримкою у випадку потреби?»

Щодо дітей, то 20% з них стверджують, що завжди мають можливість звертатися за психологічною підтримкою; 38% дітей відповіли, що така можливість існує, але не завжди вона доступна; 42% дітей визнали, що не мають можливості звертатися за психологічною підтримкою.

Отже, результати дослідження свідчать про недостатню доступність психологічної підтримки для багатьох батьків і дітей військовослужбовців, що може впливати на їхнє самопочуття та здатність ефективно долати стрес. Необхідне подальше вдосконалення системи психологічної підтримки для забезпечення її більшої доступності й ефективності для усіх членів сімей військовослужбовців.

Проведене опитування показує, як самі члени сімей військовослужбовців оцінюють стан свого здоров'я: 23% відзначають у край низьке самопочуття, що вимагає негайного втручання й допомоги; для 67% необхідні профілактичні заходи коригувального характеру (медичні та психологічні). Тільки 10% членів сімей військовослужбовців відзначають гарний стан здоров'я.

Результати діагностики за методикою Тейлора представлені на рис. 4.

Рис. 4. Результати опитування респондентів за методикою Тейлора

Виявилося, що 60% батьків сімей військовослужбовців мають дуже високий рівень тривоги; 30% – високий рівень, 10% – середній рівень з тенденцією до високого. Для дітей: 30% мають дуже високий рівень тривоги, 20% – високий рівень, 20% – середній рівень тривоги з тенденцією до високого, 20% – середній рівень тривоги з тенденцією до низького, 10% – низький рівень тривожності.

Загалом, можна зазначити, що як серед батьків, так і серед дітей сімей військовослужбовців є значна кількість осіб з високим і дуже високим рівнем тривоги. Це може свідчити про наявність психологічного дискомфорту в цих сім'ях, що може бути пов'язано з різними факторами: різкою зміною способу життя, утратою близьких (родичів, друзів, побратимів), утратою сенсу життя та іншими обставинами.

Таким чином, соціальна робота з сім'ями військовослужбовців є складним процесом, який повинен опиратися на наукові засади, охоплювати різні сфери життєдіяльності сімей і спрямовуватися на попередження або вирішення назрілих проблем. Успішність соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців забезпечується створенням мережі спеціалізованих соціально-педагогічної служб; наявністю у фахівців спеціальної підготовки щодо вирішення проблем військовослужбовців і їхніх родин; організацією самопомоги й взаємодопомоги родин військовослужбовців; задоволенням різноманітних потреб членів сімей військовослужбовців, що виникають під час взаємодії із середовищем; формуванням дієвої соціальної політики держави в цілому та у сфері соціального захисту військовослужбовців і їхніх сімей, зокрема. Це актуалізує потребу в розробці та впровадженні соціальних проектів, спрямованих на підтримку родин військовослужбовців.

Література

1. Бадюк М. І. Визначення концептуальних положень функціонування територіальних госпітальних баз, як моделі єдиного медичного простору на особливий період. *Проблеми військової охорони здоров'я*. УВМА. 2006. С. 96–101.
2. Галузяк В. М. Педагогічна підтримка розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія* / Акімова О.В., Галузяк В.М. [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. С. 40–80.

3. Загорка О. М. Елементи дослідження складних систем військового призначення. НАОУ. 2005. С. 22-54.
4. Корольов С.С. Соціальні гарантії військовослужбовців Збройних Сил України в період їх реформування як проблема правового врегулювання. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2006. № 2. С. 189–195.
5. Матюрін І. В. Пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного регулювання сфери соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>
6. Комар Т. О. Психологічна характеристика внутрішньоособистісних конфліктів учасників АТО/ООС. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського Серія: Психологія*. 2021. Том 32 (71). № 2. С.129-134.
7. Чухрій І. В., Билина Д. І. Особливості ціннісно-смиислової сфери військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції. *Теорія і практика сучасної психології*. Зб. наук. пр. [редкол.: В.Й. Бочелок (гол. ред.) та ін.]. Запоріжжя, 2019. Том 1. №1. С.153-158
8. Фуштей О. В., Стасюк В. О. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2021. № 65. С. 143–148.
9. Шахов В. В. Попередження міжособистісних конфліктів як чинник успішної соціалізації студентів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2019. Вип.59. С. 164–169.
10. Шахов В. І., Владичук О. І. Соціально-психологічні причини виникнення інтернет-залежності у старшокласників. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2019. Вип. 59. С. 159–164.

References

1. Badyuk M. I. Vyznachennya kontseptual'nykh polozhen' funktsionuvannya terytorial'nykh hospital'nykh baz, yak modeli yedynoho medychnoho prostoru na osoblyvyi period. [Determination of the conceptual provisions of the functioning of territorial hospital bases as a model of a single medical space for a special period]. *Problemy viys'kovoji okhorony zdorov'ya*. UVMA. 2006. S. 96-101.
2. Haluziak V. M. Pedagogichna pidtrymka rozvytku osobystisnoi zrilosti maibutnikh uchyteliv [Pedagogical support for the development of personal maturity of future teachers]. *Osobystisno-profesiyni rozvytok maibutnoho vchytelia: monohrafiia / Akimova O.V., Haluziak V.M.* [ta in.]. Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 2014. S. 40-80.
3. Zahorka O. M. Elementy doslidzhennya skladnykh system viys'kovoho pryznachennya. [Elements of research on complex systems of military appointment]. NAOU. 2005. S. 22-54.
4. Korol'ov S. S. Sotsial'ni harantiyi viys'kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrayiny v period yikh reformuvannya yak problema pravovoho vrehulyuvannya. [Social guarantees of servicemen of the Armed Forces of Trade Ukraine in the period of their reformation as a problem of legal regulation]. *Visnyk Akademiyi pratsi i sotsial'nykh vidnosyn Federatsiyi profspilok Ukrayiny*. 2006. № 2. S. 189-195.
5. Matyurin I. V. Propozytsiyi shchodo vdoskonalennya mekhanizmiv derzhavnoho rehulyuvannya sfery sotsial'noho zakhystu viys'kovosluzhbovtiv v Ukraini. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. [Proposals for improving the mechanisms of state regulation of the sphere of social protection of military personnel in Ukraine]. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>
6. Komar T. O. Psykholohichna kharakterystyka vnutrishno'osobystisnykh konfliktiv uchasnykiv ATO/OOS. [Psychological characteristics of the intrapersonal conflicts of ATO/OO participants]. *Naukovyy zhurnal «Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho*. Seriya: Psykholohiya. 2021. Tom 32 (71). № 2. S.129-134.
7. Chukhriy I. V., Bylyna D. I. Osoblyvosti tsinnisno-smyslovoyi sfery viys'kovosluzhbovtiv, yaki braly uchast' v antyterorystychniy operatsiyi. [Peculiarities of the value-meaning sphere of servicemen who participated in the anti-terrorist operation]. *Zaporizhzhia*, 2019. Volume 1. No. 1. P. 153–158.
8. Fushtey O. V., Stasyuk V. O. Sotsial'no-psykholohichna adaptatsiya uchasnykiv boyovykh diy do umov myrnoho zhyttya. [Socio-psychological adaptation of participants in hostilities to the conditions of peaceful life]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Pedahohika i psykholohiya*. 2021. № 65. S. 143–148.
9. Shakhov V. V. Poperedzhennya mizhosobystisnykh konfliktiv yak chynnyk uspishnoyi sotsializatsiyi studentiv. [Prevention of interpersonal conflicts as a factor in the successful socialization of students]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: pedahohika i psykholohiya*. 2019. Vyp.59. S. 164–169.
10. Shakhov V. V. Poperedzhennya mizhosobystisnykh konfliktiv yak chynnykuspishnoyi sotsializatsiyi studentiv. [Prevention of interpersonal conflicts as a factor in the successful socialization of students]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: pedahohika i psykholohiya*. 2019. Vyp. 59. S. 164–169.